

SISTEMUL DE PENSII ÎN REPUBLICA MOLDOVA: ANALIZA PROGRESULUI REFORMEI

Oleg Tofilat
Nelea Rusu

CUPRINS

Sumar executiv	4
-----------------------	----------

1. Progresul general al implementării reformei și evaluarea atingerii obiectivelor declarate	6
---	----------

1.1 Asigurarea funcționării unui sistem de pensii sustenabil, în primul rând din punct de vedere financiar.	6
1.2 Reducerea inechităților din sistemul de pensii, racordat la principiile de asigurări sociale	11
1.3 Sistem de pensii atractiv, cu un nivel sporit al beneficiilor, pentru un trai decent și reducerea sărăciei	13
1.4 Guvernanță transparentă și cu capacități consolidate de administrare a sistemului de pensii	14

2. Echitatea și sustenabilitatea sistemului de pensii	16
--	-----------

2.1 Formula de calcul	16
2.2 Vârsta și stagiul egal de cotizare	17
2.3 Unificarea modalității de calcul a pensiilor	17
2.4 Pensionarea anticipată	18
2.5 Valorizarea pensiilor	18
2.6 Recalcularea pensiilor pentru persoanele care continuă să activeze după stabilirea pensiei	18
2.7 Pensiile actuale mai mici de 1500 lei. Pensia medie și minimul de existență	19
2.8 Reforma fiscală și sistemul de pensii	19

3. Concluzii și recomandări pentru o reformă profundă a sistemului de pensii în Republica Moldova	22
--	-----------

Despre autori:

Oleg Tofilat

Este expert internațional în politici publice, preocupat preponderent de asistența țărilor din vecinătatea UE în convergența legislativă și reglementară. A obținut licența în activitate bancară la ULIM și masteratul în administrarea afacerilor publice la Maxwell School of Citizenship and Public Affairs, Syracuse, NY, SUA.

Nelea Rusu

Expertă în politici publice în domeniul asigurărilor sociale și medicale. A activat din 2015 în cadrul Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale în calitate de Șefă a Direcției politici de asigurări sociale și Secretar de Stat. A absolvit Universitatea de Stat (specialitatea Drept și Activitate Vamală) și a obținut titlul de Master de Profesionalizare, Drept Public, de la Academia de Administrare Publică.

Lista de abrevieri

ANOFM	Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă
BASS	Bugetul Asigurărilor Sociale de Stat
CBTM	Cadrul Bugetar pe Termen Mediu
CNAS	Casa Națională de Asigurări Sociale
CNSM	Confederația Națională a Sindicatelor din Moldova
MSMPS	Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale
OECD	Organizația pentru Cooperare Economică și Dezvoltare
PIB	Produsul Intern Brut

SUMAR EXECUTIV

Acest document este o analiză succintă de politici și în nici un caz nu reprezintă un examen tehnic exhaustiv al intențiilor, acțiunilor și efectelor reformei.

Prin Legea 290/2016, Parlamentul Republicii Moldova a introdus în legislația de pensionare un set de amendamente complexe a prestațiilor sociale, cu elemente inovative pentru Moldova, cum ar fi valorizarea pensiilor. Acest exercițiu legislativ a fost prezentat de către Guvern drept demararea parcursului stabilit în Conceptul de reformă a sistemului de pensii din Republica Moldova, aprobat prin Dispoziția Guvernului nr. 116-d din 5 august 2016. Obiectivul țintit de aceste modificări constă în a aduce mai multă bunăstare și echitate pensionarilor, dar și sustenabilitate sistemului de asigurări sociale de stat.

Prima parte trece în revistă progresul reformei la doi ani de la adoptare, obiectivele declarate ale Conceptului de reformă și gradul lor de atingere.

Pentru asigurarea funcționării unui sistem de pensii sustenabil, în primul rând din punct de vedere financiar, au fost conceptualizate și planificate câteva măsuri, structurate pe câteva dimensiuni: creșterea numărului de contribuabili, lărgirea bazei impozabile și stimularea rămânării cât mai îndelungate a persoanelor în câmpul muncii, cuprinzând mai multe acțiuni și sub-acțiuni.

Astfel, pentru creșterea numărului de contribuabili au fost planificate un șir de acțiuni, printre care revenirea la obligativitatea asigurării sociale pentru persoanele fizice proprietari sau arendași de terenuri agricole, instituirea obligativității asigurării sociale pentru angajații stricturilor de forță, aprobarea legii „Zilierilor”, acțiuni ce au drept scop majorarea numărului de persoane angajate și altele. Unele din aceste acțiuni au contribuit cu un rezultat pozitiv (numărul persoanelor fără contract de muncă este în scădere, adoptarea unei strategii naționale pentru ocuparea forței de muncă ș.a.), altele încă urmează să fie evaluate pentru a sesiza impactul (Legea „Zilierilor”).

Pentru lărgirea bazei impozabile au fost planificate acțiuni precum combaterea achitărilor salariilor în plic, corelarea graduală a salariului minim pe țară cu nivelul minimului de existență stabilit pentru persoanele apte de muncă, indexarea salariului angajaților din sectorul bugetar, revizuirea mecanismului

de achitare a pensiilor pensionarilor care continuă activitatea de muncă și altele. Reducerea economiei neformale este adresată parțial prin reforma fiscală, reforma salarizării în sectorul bugetar; a fost propusă excluderea scutiilor la plata taxei de către pensionari și persoanele cu dizabilități (care sunt: întreprinzători individuali, notari, executori judecătorești și avocați) însă această acțiune nu a fost realizată.

Pentru reducerea inechităților din sistemul de pensii, racordat la principiile de asigurări sociale au fost preconizate unificarea modalității de calcul al pensiilor de asigurări sociale pentru unele categorii de cetățeni (deputați, membri de Guvern, funcționari publici etc.), excluderea „stagiului special” din sistemul public de asigurări sociale și altele. Aceste măsuri și acțiuni nu a fost realizate în întregime, iar spre exemplu anularea abrogării condițiilor speciale de pensionare pentru judecători este regretabilă, deoarece este un factor important care formează inechități în sistemul de pensii.

A doua parte conține analiza aspectelor de echitate și de sustenabilitate a sistemului de pensii, ținând cont și de reforma fiscală din 2018. Astfel, noile prevederi privind formula de calcul a pensiei, vârsta de pensionare și stagiul de cotizare egale pentru femei și bărbați, unificarea modalității de calcul a pensiilor și valorizarea pensiei oferă mai multă echitate între beneficiarii de prestații sociale, în comparație cu condițiile ante-reformă. În același timp, este mai dificil de a avea o opinie clară privind capacitatea sistemului de asigurări sociale de a colecta suficiente venituri pentru a asigura plata pensiilor în noile condiții.

Crearea pilonului II oferă un spațiu larg de manevră în gestiunea sistemului de asigurări sociale pentru stat, dar și mai multă libertate pentru asigurați. Însă Conceptul de reformă a sistemului de pensii nu menționează decât necesitatea lui, fără a descrie structura pilonului II, cadrul legal și cadrul instituțional necesar. Experții pe politici publice independenți la fel promovează necesitatea pilonului II, fără însă a desfășura mult pe design, obiective și constrângeri. Putem concluziona, că pilonul II este pasul următor în reforma pensiilor, care poate avea multiple variante de design și multiple constrângeri și a cărui imple-

mentare în Moldova încă nu a fost supus unei analize aprofundate.

În final putem concluziona ca Legea 290/2016 „pentru modificarea și completarea unor acte legislative” este o îmbunătățire față de status-quo, care transpune parțial prevederile conceptului de reformă, iar până în prezent nu a fost prezentat un raport ex-ante sau post-reformă ce ar demonstra sustenabilitatea sistemului de pensii reformat, inclusiv pe termen mediu și lung. Modificările legislative adoptate prin legea 290/2016 vin cu schimbări parametrice (condiții noi de pensionare, alte modalități de calculare a beneficiilor, valorizarea și recalcularea pensiilor etc.) ale sistemului de pensii, cu unele soluții inovative, dar fără a modifica radical principiile sistemului existent de pensionare. Pentru o reformă profundă este necesar

un efort conjugat al mai multor autorități din domeniile conexe. De asemenea, putem afirma că nu există modele internaționale, care ar garanta succesul în caz de replicare directă și integrală în contextul Republicii Moldova.

Pentru a remedia unele din carențele reformei, autorii subliniază câteva recomandări de bază ale studiului: (1) excluderea riscurilor nespecifice asigurărilor sociale ca prestație din BASS; (2) diminuarea dezavantajelor gender la determinarea pensiilor, prin stabilirea unor condiții mai avantajoase la calcularea pensiei pentru persoanele ce au avut perioade de îngrijire a copiilor; (3) tranziția de la beneficii definite la contribuții definite; (4) extinderea surselor de venituri la bugetul de asigurări sociale și (5) mai mult efort pentru educația financiară a asiguraților.

1. Progresul general al implementării reformei și evaluarea atingerii obiectivelor declarate

În linii mari, reforma sistemului de pensii din Republica Moldova presupune valorizarea venitului mediu lunar asigurat pentru pensiile aflate în plată, schimbarea formulei de calcul al pensiei pentru limită de vârstă luând în considerare venitul asigurat valorizat al persoanei, echivalarea pensiilor minime cu venitul lunar minim garantat, modificarea modalității de calculare a pensiei de urmaș, creșterea vârstei de pensionare și a stagiului de cotizare, creșterea ratei de înlocuire și unificarea modalității de calcul a pensiilor, prin abrogarea unor categorii de pensii speciale și a stagiului special de cotizare etc.

Totodată, conceptul de reformă a sistemului de pensii din Republica Moldova a formulat patru obiective specifice¹, fiecare încorporând mai multe intervenții. Atingerea fiecărui obiectiv specific presupune implementarea unui șir de acțiuni, care ar urma să asigure realizarea obiectivului general al reformei sistemului de pensii, și anume crearea unui „**sistem de pensii echitabil și sustenabil, care să garanteze un trai decent beneficiarilor de pensii**”.

În continuare sunt expuse obiectivele specifice formulate în conceptul de reformă a sistemului de pensii, cu evaluarea progresului pentru fiecare obiectiv în parte.

1.1 Asigurarea funcționării unui sistem de pensii sustenabil, în primul rând din punct de vedere financiar.

Măsurile necesare pentru atingerea acestui obiectiv au fost structurate pe câteva dimensiuni: creșterea numărului de contribuabili, lărgirea bazei impozabile și stimularea rămânerii cât mai îndelungate a persoanelor în câmpul muncii, cuprinzând mai multe acțiuni.

Creșterea numărului de contribuabili

Pentru creșterea numărului de contribuabili au fost propuse următoarele acțiuni:

1 <https://msmps.gov.md/ro/content/despre-reforma-sistemului-de-pensii>

a) Revenirea la obligativitatea asigurării sociale pentru persoanele fizice proprietari sau arendași de terenuri agricole, care prelucrează terenul în mod individual.

Măsura propusă nu a fost inclusă în modificările operate până la etapa actuală. Astfel, persoanele fizice proprietari sau arendași de terenuri agricole care prelucrează terenul în mod individual – continuă să se asigure benevol, pe bază de contract individual încheiat cu Casa Națională de Asigurări Sociale, plătind contribuții de asigurări sociale de stat în sumă fixă, stabilită anual în Legea bugetului asigurărilor sociale de stat (pentru anul 2018 suma contribuției de asigurări sociale este de 2148 lei², iar pentru anul 2019 – 2412 lei).

O altă problemă era tratarea inechitabilă a contribuțiilor sub formă de taxă fixă. Această taxă era luată în calcul doar pentru stagiul de cotizare, însă nu ca venit al asiguratului, ceea ce dezavantaja contribuabilii. Prevederile noului Regulament privind modalitatea de calculare a pensiilor și modalitatea de confirmare a stagiului de cotizare pentru stabilirea pensiilor³ remediază această inechitate – contribuțiile vărsate vor fi luate în calcul ca venit al asiguratului, astfel sporind atractivitatea sistemului de pensii de stat pentru cei ce plătesc sume fixe anuale.

Totodată, măsura propusă este dificil de realizat din cauza veniturilor reduse ale persoanelor, care practică agricultura. Pe parcursul anilor au fost aplicate mai multe metode și principii de asigurare socială de stat a persoanelor fizice-deținători de terenuri agricole, însă asigurarea unui echilibru între posibilitatea reală de a plăti contribuții (i) și prestațiile sociale atractive ce vor rezulta din aceste contribuții (ii) rămâne o provocare pentru politicile naționale de pensii. Problema cea mai acută, este că în status-quo majoritatea agricultorilor nu vor acumula stagiul de cotizare necesar pensiei pentru limita de vârstă sau vor avea o pensie foarte mică.

2 Articolul 5 din Legea bugetului asigurărilor sociale de stat pe anul 2018

3 Adoptat prin Hotărârea Guvernului nr. 165 din 21.03.2017

În anul 2017 179,6 mii persoane au fost ocupate cu producerea agricolă în exclusivitate pentru consum propriu⁴ (proprietari sau arendași de terenuri agricole care prelucrează terenul în mod individual). Veniturile medii lunare disponibile pentru o persoană, în aceste gospodării a fost de 1197,4 lei⁵ în anul 2016 (pentru comparație – în cazul pensionarilor veniturile medii disponibile au fost de 1 772,2 lei).

b) Instituirea obligativității asigurării sociale pentru angajații structurilor de forță (Ministerul Afacerilor Interne, Ministerul Apărării, Serviciul de Informații și Securitate, Agenția Națională a Penitenciarelor, Serviciul Protecție și Pază de Stat, Centrul Național Anticorupție).

Măsura a fost realizată. Angajații structurilor de forță au fost incluși în lista persoanelor asigurate obligatoriu prin efectul legii⁶ și sunt plătitorii ai contribuțiilor de asigurări sociale de stat începând cu 1 ianuarie 2017 (partea datorată de către angajator - 23% și partea datorată de angajat - 6%).

Totodată, au fost operate modificări legislative, astfel încât salariații acestor structuri să beneficieze nu doar de pensii, dar de toate prestațiile de asigurări sociale. Or, până la introducerea acestor modificări, indemnizațiile de maternitate, paternitate, creștere a copilului până la împlinirea vârstei de trei ani, etc. se achitau direct din bugetul de stat la locul de muncă.

c) Descurajarea activității în câmpul muncii fără contract individual de muncă.

În anul 2017 numărul persoanelor angajate fără contract individual de muncă a scăzut cu 0.9 puncte procentuale, constituind 6,2% din salariați (comparativ cu 7,1% în anul 2016)⁷.

d) Aprobarea legii zilierilor, în vederea legalizării activității acestora.

Parlamentul a adoptat cadrul legislativ al activității zilierilor – Legea nr.22/2018 privind executarea unor activități necalificate cu caracter ocazional des-

fășurate de zilieri, în vigoare începând cu 3 septembrie 2018.

La art.7 și art.8 din lege este prevăzut că – „zilierul are obligația de a se încadra în sistemul public de asigurări sociale obligatorii pe bază de contract individual, încheiat cu Casa Națională de Asigurări Sociale” și „are obligația de a se încadra în sistemul asigurării obligatorii de asistență medicală conform actelor normative în vigoare”.

Astfel, persoanele fizice care exercită activități în calitate de zilieri au obligația să achite în anul 2019 contribuții de asigurări sociale de stat în sumă fixă de 2412 lei anual, respectiv lunar, câte 1/12 din suma anuală, până la data de 25 a lunii următoare lunii de gestiune, pentru lunile în care a exercitat activitate necalificată cu caracter ocazional.

Impactul implementării Legii menționate va putea fi estimat după o anumită perioadă de timp.

e) Acțiuni ce au drept scop majorarea numărului de persoane angajate (acțiunile 1.1.5 – 1.1.7).

Obiectivul general al Strategiei naționale pentru ocuparea forței de muncă pentru anii 2017-2021⁸ este creșterea nivelului de ocupare formală.

În domeniul ocupării forței de muncă, în scopul dezvoltării capacităților de analiză și prognoză a tendințelor pe piața muncii, în special de anticipare a cererii și ofertei de abilități sau competențe, a fost instituționalizat Observatorul pieței muncii în cadrul Agenției Naționale pentru Ocuparea Forței de Muncă (ANOFM).

De asemenea, au fost create trei centre de ghidare în carieră (la Chișinău, Cahul și Soroca) pentru identificarea oportunităților de integrare profesională sau educațională a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă.

Odată cu intrarea în vigoare a Legii nr. 105/2018 cu privire la promovarea ocupării forței de muncă și asigurarea de șomaj vor fi implementate măsuri de motivare a angajatorilor, prin acordarea de subvenții în vederea angajării grupurilor de cetățeni cu nevoi speciale și vor fi promovate măsuri active de ocupare a forței de muncă (instruirea la locul de muncă în cadrul unității; stagiul profesional; consultanța, asistența și sprijinirea inițierii unei afaceri).

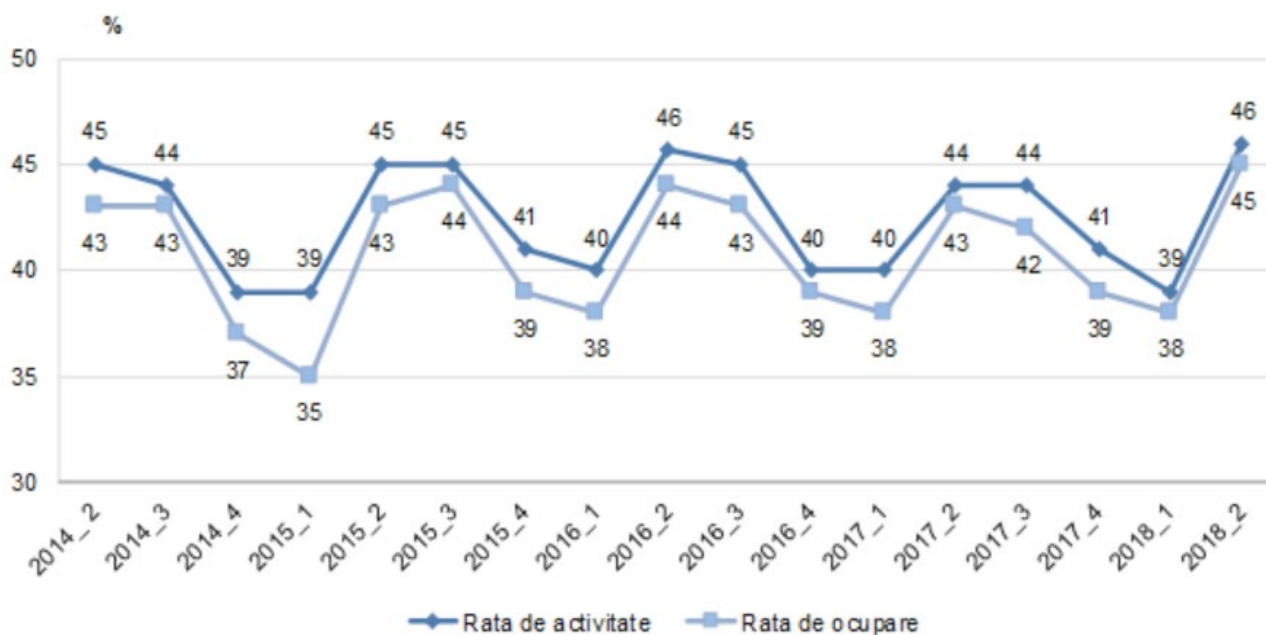
4 <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=5957>

5 http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/aspecte_nivelul_traia/Aspecte_nivelul_traia_2016.pdf - pag.12, 32, 58.

6 Completarea art.4 din Legea nr.489/1999 privind sistemul public de asigurări sociale, prin Legea nr.290/2016.

7 <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=5957>

8 Hotărârea Guvernului nr.1473 din 30.12.2016 cu privire la aprobarea Strategiei naționale privind ocuparea forței de muncă pentru anii 2017-2021 - <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=369765>

Figura 1: Evoluția ratelor de activitate și de ocupare (Sursă – Biroul Național de Statistică)

Indicatorii principali de rezultat în domeniu:

- Numărul șomerilor a scăzut de la 55 mii persoane (trimestrul II, 2016) la 40,9 mii (trimestrul II, 2018);
- Rata de ocupare s-a majorat de la 43,8% (trimestrul II, 2016) până la 45% (trimestrul II, 2018);⁹

f) Revizuirea mecanismului de asigurare în baza contractului individual de asigurări sociale în cazul persoanelor care nu sunt asigurate obligatoriu prin efectul legii.

Prevederile Instrucțiunii CNAS nr.1 din 15.03.2005 privind modalitatea de asigurare prin contract în sistemul public de asigurări sociale nu au fost modificate. Mecanismul de asigurare în baza contractului individual încheiat cu CNAS a rămas neschimbat deocamdată, dar a fost modificat mecanismul de determinare a venitului asigurat pentru persoanele care se asigură prin achitarea unei taxe fixe. Astfel, în conformitate cu prevederile Regulamentului privind modalitatea de calculare a pensiilor și modalitatea de confirmare a stagiului de cotizare pentru stabilirea pensiilor, în cazul achitării contribuțiilor de asigurări sociale în taxă fixă, venitul anual asigurat se determină prin împărțirea contribuției anuale (taxei) la cota de contribuție totală (29%). Este important să remarcăm, că până la

reforme, contribuțiile sub formă de taxă fixă nu erau calculate și ca venit al asiguratului, fiind considerate exclusiv pentru stabilirea stagiului de cotizare.

Totuși, Conceptul nu explică în ce sens se propune revizuirea mecanismului de asigurare în baza contractului individual. Întrebarea principală în acest context ar fi dacă revizuirea va presupune modificarea cuantumului contribuției anuale sau extinderea prestațiilor sociale de care ar putea să beneficieze persoanele care se asigură în mod individual.

Lărgirea bazei impozabile

Pentru lărgirea bazei impozabile au fost propuse următoarele acțiuni:

a) Combaterea intransigentă a achitării salariilor în plic

Fenomenul salarizării „în plic” este în descreștere, de la 8,7% din salariați în anul 2016¹⁰ la 7% - în anul 2017¹¹. În scopul reducerii fenomenului salariilor „în plic” începând cu 1 octombrie 2018 a fost diminuată cu 5% (de la 23% la 18%) cota contribuției de asigurări sociale de stat datorată de angajatorii sectorului privat, instituțiilor de învățământ superior și ai instituțiilor medico-sanitare¹².

¹⁰ http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/AFM_2016_rom.pdf - pag.20

¹¹ <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=5957>

¹² <http://parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelelegislative/tabid/61/LegislativId/4327/language/ro-RO/Default.aspx> - Nota informativă a Legii nr.178/2018 (pag.41)

⁹ <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6107>

b) Corelarea graduală a salariului minim pe țară cu nivelul minimului de existență stabilit pentru persoanele apte de muncă.

Pentru salariații din domeniul public, a fost adoptată Legea nr. 270/2018 privind sistemul unitar de salarizare în sectorul bugetar. Reforma sistemului public de salarizare a favorizat angajații plătiți mai modest și a redus diferența de venituri între cei remunerați din fonduri publice. Astfel, sistemul unitar asigură salariul minim în sectorul bugetar în mărime de 2000 lei, ceea ce este comensurabil cu minimul de existență în orașe mari pentru femei (2026.3 lei), dar inferior aceluiași minim pentru bărbați (2417.2 lei)¹³.

În sectorul real, cuantumul minim garantat al salariului, începând cu 1 mai 2018 este de 2610 lei¹⁴, față de 1900 lei în mai 2015.

b) Indexarea salariului angajaților din sectorul bugetar.

Până la 1 decembrie 2018, cadrul legislativ nu prevedea un mecanism unic de indexare a salariilor angajaților din sectorul bugetar. De indexare anuală, dar prin diferite mecanisme beneficiau cadrele didactice, personalul medical din sistemul medicinei asigurate, judecătorii, procurorii.

Prin adoptarea Legii 270/2018 privind sistemul unitar de salarizare în sectorul bugetar, a fost inclus termenul de „valoare de referință” – un indicator de bază la calcularea salariului, cuantumul căruia va fi stabilită anual prin Legea bugetului de stat (în funcție de condițiile economice din țară și de posibilitățile bugetului public național, cel puțin la nivelul prognozat al ratei inflației¹⁵ și nu va putea fi stabilit în cuantum mai mic decât cel stabilit în anul precedent). Astfel, prin reexaminarea anuală a valorii de referință vor fi indexate salariile tuturor angajaților bugetari. Pentru anul 2019 valoarea de referință de bază a fost

stabilită în cuantum de 1500 lei, și de 1300 – 2600 lei pentru unele categorii de salariați angajați în sectorul bugetar¹⁶.

c) Adaptarea treptată a tarifului contribuțiilor de asigurări sociale pentru angajatorii din agricultură până la tariful general.

Angajatorii din agricultură achită contribuții de asigurări sociale de stat obligatorii în cuantum de 18% din fondul de salarizare și alte recompense (dintre care 12% din mijloacele angajatorului și 6% de la bugetul de stat). Adaptarea tarifului contribuțiilor de asigurări sociale pentru angajatorii din agricultură până la tariful general a fost făcută prin diminuarea de la 23% (22% pentru angajatorii din agricultură) până la 18% a cotei contribuțiilor de asigurări sociale de stat datorate de angajatorii sectorului privat, instituțiilor de învățământ superior și ai instituțiilor medico-sanitare¹⁷. Modificările respective au intrat în vigoare la 1 octombrie 2018.

d) Excluderea scutirilor la plata taxei de către pensionari și persoanele cu dizabilități care sunt: întreprinzători individuali, notari, executori judecătorești și avocați.

Acțiunea nu a fost realizată¹⁸. Totodată, asigurarea în bază de contract individual încheiat cu CNAS, acordă dreptul persoanelor asigurate de a beneficia de următoarele tipuri de prestații - pensia minimă pentru limită de vârstă și ajutorul de deces. Respectiv, nu este clar ce beneficii ar urma să primească suplimentar pensionarii și persoanele cu dizabilități, care deja au pensia stabilită (pentru limită de vârstă sau dizabilitate), în schimbul continuării achitării contribuțiilor de asigurări sociale în mod individual, mai ales în contextul revizuirii modalității de recalculare a pensiei pentru anii lucați/cotizați după exercitarea dreptului la pensie.

13 http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/30%20Statistica%20sociala__04%20NIV__NIV050/NIV050100.px/table/tableViewLayout1/?rxid=cd9139c8-a3e3-410a-b617-5a26ae1f6fae

14 Hotărârea Guvernului 165/2010 cu privire la cuantumul minim garantat al salariului în sectorul real

15 Art.12 alin.(15) din Legea nr.270/2018

16 Art.10 din Legea bugetului de stat pentru anul 2019

17 Art.XII din Legea nr.178/2018 cu privire la modificarea unor acte legislative

18 Persoanele fizice, cu excepția pensionarilor și persoanelor cu dizabilități, care sunt fondatori ai întreprinderilor individuale, notari, executori judecătorești și avocați au obligația să se asigure în mod individual încheind cu CNAS un contract individual în acest sens și achitând contribuții de asigurări sociale de stat stabilite anual -pct. 1.6. din Anexa 3 a Legii bugetului asigurărilor sociale de stat

e) Revizuirea mecanismului de achitare a pensiilor pensionarilor care continuă activitatea de muncă

Conceptul nu explică la ce se referă și nici cum să fie implementată propunerea respectivă. Conform legislației în vigoare, pensiile de asigurări sociale se plătesc integral, inclusiv pensionarilor care realizează venituri pasibile de asigurări sociale de stat.

Stimularea rămânerii cât mai îndelungate a persoanelor în câmpul muncii

Pentru stimularea rămânerii cât mai îndelungate a persoanelor în câmpul muncii au fost preconizate următoarele:

a) Creșterea graduală a vârstei de pensionare standard de 62 ani pentru femei și 65 ani pentru bărbați, începând cu 1 ianuarie 2017.

Prin adoptarea Legii nr.290/2016 a fost stabilită vârsta standard de pensionare de 63 de ani, atât pentru femei cât și pentru bărbați. Creșterea vârstei de pensionare are loc gradual - cu 4 luni anual pentru bărbați (vârsta standard va fi atinsă începând cu 1 iulie 2019), iar pentru femei - cu 6 luni anual (va fi atinsă la 1 iulie 2028).

Decizia de a institui vârsta standard de pensionare de 63 de ani, atât pentru femei cât și pentru bărbați, este mai echitabilă decât opțiunea din Concept, dacă ținem cont de indicele speranței de viață în Moldova - 67,33 ani pentru bărbați în 2016, comparativ cu 75,9 ani la femei¹⁹.

b) Instituirea opțiunii de vârstă anticipată de pensionare în condiții distincte.

Legea nr.290/2016 a cuprins un articol nou referitor la *pensionarea anticipată pentru limită de vârstă*. Prevederea legală statua că persoana „poate solicita stabilirea anticipată a pensiei pentru limită de vârstă cu cel mult trei ani înaintea împlinirii vârstei standard de pensionare de 63 de ani”, adică pentru pensionarea anticipată persoana trebuia să fi împlinit cel puțin 60 de ani. De asemenea, pensionarea anticipată era posibilă pentru realizarea unui stagiou complet de cotizare de 34 de ani, fără a include perioadele

necontributive asimilate stagiului de cotizare (de ex. perioada de îngrijire a unui copil până la vârsta de 3 ani – care în proporție de peste 80 % este utilizat de femei).

De prevederile menționate bărbații au beneficiat imediat, începând cu 1 aprilie 2017, iar pentru femei norma era inaplicabilă până în 2022 (femeile vor atinge vârsta de pensionare de 60 de ani în anul 2022).

Prevederile privind posibilitatea pensionării anticipate au fost abrogate prin Legea nr.317/2017, în nota informativă a proiectului fiind menționat că Guvernul trebuie să elaboreze un alt mecanism de pensionare anticipată – „care să prevadă pensionarea anticipată atunci când vârsta standard de pensionare dintre femei și bărbați va fi aceeași”²⁰. Vârsta standard de pensionare va fi aceeași atât pentru femei cât și pentru bărbați începând cu anul 2028.

c) Extinderea limitei de activitate pentru funcționarii publici legate de vârsta standard de pensionare

Măsura a fost realizată. La împlinirea vârstei standard de pensionare de 63 de ani, funcționarul public poate fi numit/angajat, pe o perioadă ce nu va depăși 5 ani. La expirarea celor 5 ani poate fi angajat pe perioade determinate în funcție echivalentă sau în funcție de nivel inferior, beneficiind de pensie și salariu concomitent²¹.

d) Asigurarea cu programe de instruire profesională pentru a oferi posibilitatea persoanelor vârstnice de a se recalifica pentru a fi active pe piața muncii.

Legea 105/2018 cu privire la promovarea ocupării forței de muncă și asigurării de șomaj prevede un nou pachet de măsuri de ocupare a forței de muncă, printre care cursuri de calificare și recalificare în mai multe profesii muncitorești dar și în unele specialități, cum ar fi contabilitatea. Legea stabilește și alte măsuri active, care presupun antrenarea șomerilor vârstnici în diverse activități de instruire, cum ar fi susținerea creării unei afaceri proprii, care include și un curs de instruire privind bazele antreprenoriatului. Suplimentar, persoanele neangajate cu vârstă de 50 de ani și

19 <https://countryeconomy.com/demography/life-expectancy/moldova>

20 <http://parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelelegislative/tabid/61/LegislativId/4034/language/ro-RO/Default.aspx>

21 Art.42 alin. (5) și alin (5¹) din Legea nr.158/2008

mai mult se atribuie la categoriile de șomeri care necesită suport suplimentar pe piața muncii. Aceste categorii de persoane pot beneficia de programe speciale de facilitare a ocupării, în temeiul art. 42 din Legea menționată.

Deoarece Legea 105/2018 intra în vigoare din februarie 2019, nu este posibil de a evalua impactul acestei măsuri în scopul analizei noastre.

e) Revizuirea graduală a stagiului total de cotizare pentru ambele genuri

Stagiul complet de cotizare s-a majorat la 34 ani pentru femei și bărbați, prin Legea 290/2016. Femeile vor ajunge la stagiul de cotizare de 34 de ani – în anul 2024. Totodată, un stagiul de cotizare egal va asigura pensii echivalente pentru femei și bărbați.

f) Optimizarea perioadelor necontributive în stagiul total de cotizare

Perioadele necontributive asimilate stagiului de cotizare au fost completate prin Legea nr.290/2016 (art. III, p.6) după cum urmează:

- perioada de îngrijire a unui copil cu dizabilitate severă sub vârsta de 18 ani de către unul dintre părinți, tutore, curator, până la angajarea în funcția de asistent personal;
- perioada de rezidențiat în *învățământul* postuniversitar obligatoriu;
- perioadele de activitate necontributive în funcția de judecător și procuror de până la 31 decembrie 2005;

Totodată, la calcularea stagiului general de cotizare nu pot fi incluși mai mult de opt ani din perioadele asimilate stagiului de cotizare, cu excepția perioadelor de îndeplinire a serviciului militar prin contract, de îngrijire a unui copil până la vârsta de trei ani, de îngrijire a unui copil cu dizabilitate severă sub vârsta de 18 ani, de activitate necontributive în funcția de judecător și procuror de până la 31 decembrie 2005.

g) Revizuirea riscurilor sociale în vederea excluderii riscurilor nespecifice BASS (tratament balneo-sanatorial, ajutor de deces).

Acțiunea nu a fost realizată în cadrul primului pachet de reforme, reieșind din necesitatea unui consens între părțile implicate – guvern, sindicate, salariați. Pentru anul 2019 au fost prevăzute, din mijloacele bugetului asigurărilor sociale de stat, cheltuieli în sumă de 37 mil. lei pentru finanțarea tratamentului

balneo-sanatorial și aproximativ 45 mil. lei pentru achitarea ajutoarelor de deces²². Menținerea în continuare a acestor cheltuieli reduce eficiența sistemului de pensii. Este esențial de a exclude finanțarea din BASS a riscurilor nespecifice asigurărilor sociale, pentru a gestiona eficient sustenabilitatea sistemului de asigurări sociale. Una din opțiunile de compromis ar fi trecerea finanțării riscurilor nespecifice de la bugetul de asigurări sociale direct la bugetul de stat.

1.2 Reducerea inechităților din sistemul de pensii, racordat la principiile de asigurări sociale

În scopul realizării acestui obiectiv specific au fost propuse următoarele măsuri:

a) Unificarea modalității de calcul al pensiilor de asigurări sociale pentru unele categorii de cetățeni (deputați, membri de Guvern, funcționari publici, aleși locali, judecători, procurori)

Condițiile de pensionare au fost unificate, prin Legea nr.290/2016, pentru toate categoriile de persoane enumerate. Totodată, pentru funcționarii publici care la momentul intrării în vigoare a Legii 290/2016 (1 ianuarie 2017) realizase stagiul de cotizare de 33 de ani bărbați și de 30 de ani femei și de cel puțin 15 ani în serviciul public a fost menținut dreptul la pensie în condițiile precedente, conform prevederilor Legii 156/1998 privind sistemul public de pensii (în partea ce ține de vârsta de pensionare și formula de calcul a pensiei), chiar dacă prevederile menționate sunt abrogate.

Ulterior, prevederile referitoare la abrogarea condițiilor speciale de pensionare pentru judecători au fost anulate de către Curtea Constituțională²³. Prin urmare, condițiile de pensionare a judecătorilor au rămas neschimbate: atingerea vârstei de minim 50 ani și a vechimii în muncă de cel puțin 20 de ani, dintre care cel puțin 12 ani și 6 luni activitate în funcția de judecător – acordă dreptul la o pensie pentru vechime în muncă în proporție de 55% din salariul mediu lunar,

²² <http://parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelelegislative/tabid/61/LegislativId/4450/language/ro-RO/Default.aspx> - Nota informativă a Legii bugetului asigurărilor sociale de stat pe anul 2019 (pag.15 și pag.22)

²³ Hotărârea Curții Constituționale nr.25/2017 pentru controlul constituționalității Art.II din Legea nr.290 din 16 decembrie 2016 pentru modificarea și completarea unor acte legislative (pensia specială a judecătorilor)

cotă ce poate crește până la 80% din salariul mediu lunar.

Totodată, în decembrie 2016, a fost aprobată Legea nr.264 pentru modificarea și completarea articolului 21 din Legea nr. 317-XIII din 13 decembrie 1994 cu privire la Curtea Constituțională – prin care judecătorilor Curții Constituționale le-a fost acordat dreptul de a se pensiona în aceleași condiții ca și judecătorii, cu excepția faptului că 12 ani și 6 luni de activitate în funcția de judecător au fost înlocuiți cu „perioada unui mandat deplin”, adică 6 ani.

Cheltuielile pentru achitarea pensiilor judecătorilor sunt acoperite 50% din bugetul de stat și 50% din bugetul asigurărilor sociale de stat. Pentru anul 2019, mărimea medie prognozată a pensiei de judecător este de – 19.038 lei²⁴.

b) Excluderea „stagiului special” din sistemul public de asigurări sociale

Stagiul special ca indicator pentru calcularea pensiei în condiții mai avantajoase a fost exclus. Excluderea „stagiului special” a avut drept referință unificarea condițiilor de acordare a pensiilor pentru unele categorii de cetățeni (deputați, funcționari publici, aleși locali etc.).

Ulterior, prin Legea nr.317/2017 pentru modificarea și completarea Legii nr. 156/1998 privind sistemul public de pensii, a fost reglementat dreptul la pensie pentru persoanele care au realizat stagiul de cotizare în condiții deosebite de muncă.

Astfel, pentru un stagiul special de cotizare realizat în condiții speciale de muncă de cel puțin 10 ani, vârsta standard de pensionare se reduce cu 5 ani, pentru fiecare an următor de stagiul special se reduce cu câte 6 luni, putând fi redusă cu maxim 10 ani, cu condiția că persoana a realizat un stagiul complet de cotizare (34 de ani sau conform creșterii graduale a acestuia, prevăzut în tabelul nr.5 din Legea nr.156/1998).

c) Revizuirea condițiilor de acordare a pensiilor de dizabilitate pentru beneficiari de pensii

A fost modificat stagiul de cotizare raportat la vârsta la momentul constatării dizabilității, prin Legea 290/2016, care trebuie să fie de minim 2 – 15 ani, comparativ cu stagiul de 1-5 ani de până la modifica-

rea legii. Astfel, dacă asiguratul are vârsta de până la 23 de ani la data constatării dizabilității, el trebuie să întrunească un stagiul minim de cotizare de 2 ani, iar dacă asiguratul are vârsta de peste 41 de ani la data constatării dizabilității el trebuie să întrunească un stagiul minim de cotizare de 15 ani.

Totodată, a fost reglementată pensia minimă de dizabilitate pentru un stagiul complet de cotizare, care se raportează la gradul de dizabilitate și reprezintă o cotă procentuală din cuantumul pensiei minime pentru limită de vârstă: 50% pentru dizabilitate medie, 70% pentru dizabilitate accentuată și 75% pentru dizabilitate severă (cuantumul pensiei minime pentru limită de vârstă este 1025 lei²⁵ pentru un stagiul complet de cotizare).

Pensia de dizabilitate se acordă începând cu dizabilitatea medie, adică păstrarea capacității de muncă de la 45%-60%.

d) Aplicarea graduală a cotei echitabile de participare cu contribuții a plătitorilor (2/3 angajator – 1/3 angajat)

Această proporție este valabilă pentru asigurații angajați în baza unui contract individual de muncă, care achită 1/3 din cota de contribuție de asigurări sociale stabilită anual pentru condiții normale de muncă²⁶.

Cotele procentuale a contribuțiilor de asigurări sociale de stat obligatorii au rămas neschimbate pentru angajați (6%) și angajatorii autorităților/ instituțiilor bugetare și autorităților/ instituțiilor publice la auto-gestiune (23%).

Prin diminuarea la 18 % a cotei achitate de angajator (sectorului privat, instituțiilor de învățământ superior și ai instituțiilor medico-sanitare), la moment există un raport de ¾ angajator – ¼ angajat, pentru cei care lucrează în sectorul privat, instituții de învățământ superior și instituții medico-sanitare.

1.3 Sistem de pensii atractiv, cu un nivel sporit al beneficiilor, pentru un trai decent și reducerea sărăciei

În scopul realizării acestui obiectiv specific au fost propuse următoarele măsuri:

²⁴ <http://parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelelegislative/tabid/61/LegislativId/4450/language/ro-RO/Default.aspx> - Nota informativă a Legii bugetului asigurărilor sociale de stat pe anul 2019 (pag.13)

²⁵ Hotărârea Guvernului nr.237/2018 cu privire la indexarea prestațiilor de asigurări sociale și a unor prestații sociale de stat – pct.2

²⁶ Legea 489/1999, art. 19

a) Modificarea formulei de stabilire a pensiei de asigurări sociale prin asigurarea interdependenței dintre contribuțiile de asigurări sociale și mărimea pensiei

Formula de calcul a pensiei a fost modificată prin Legea nr.290/2016. Prin includerea coeficientului de valorizare a venitului asigurat se poate asigura o rată de înlocuire de 45.9% pentru un stagiul complet de cotizare de 34 de ani, cu condiția că coeficientul de valorizare, stabilit anual de guvern să nu fie mai mic de 1. Reglementările anterioare ofereau stimulente adiționale pentru anii suplimentari stagiului necesar de cotizare, care nu erau materializate din lipsa valorizării venitului asigurat din formulă. Anume mecanismul de valorizare oferă o actualizare rezonabilă a veniturilor obținute mai mult de 15 ani în urmă, respectiv asigură o rată de înlocuire mai echitabilă. Ca rezultat al primei etape de reformă, conform datelor MSMPS, pensia medie a crescut cu 53% – de la 1.165 lei (1 ianuarie 2016) până la 1784.19 lei (1 februarie 2019).

Studiu de caz: Un asigurat a realizat un stagiul de cotizare de 40 de ani, coeficient individual – 1,55339 și un venit asigurat de 3397,58 lei. Pensia calculată acestuia în baza formulei anterioare de pensionare ar constitui 1801,81 lei. Pe când la aplicarea formulei noi de pensionare, venitul asigurat se valorizează și constituie 6149,41 lei, iar pensia reprezintă 3320,68 lei, mai mult cu 1518,87 lei sau cu 84% față de cuantumul pensiei conform formulei anterioare.²⁷

b) Recalcularea pensiei persoanelor care continuă să activeze după stabilirea dreptului la pensie pentru limită de vârstă

Inițial, prin Legea nr.290/2016, a fost prevăzut că în cazul pensiilor pentru limită de vârstă stabilite începând cu 1 ianuarie 2017, persoanele care continuă să activeze în câmpul muncii pot solicita reexaminarea dreptului la pensie nu mai decît o dată la doi ani. Efectiv dreptul respectiv urma să fie exercitat începând cu anul 2019, adică la minim doi ani de la stabilirea pensiei, doar pentru pensiile stabilite începând cu 01 ianuarie 2017.

Prin Legea nr.165 din 26.07.2018 pentru modificarea unor acte legislative (prevederi care vor intra în vigoare începând cu 1 ianuarie 2019), modalitatea de reexaminare a dreptului la pensie a fost modifica-

tă. Astfel, prevederile ce reglementează posibilitatea solicitării reexaminării dreptului la pensie au rămas în vigoare, dar se va aplica inclusiv pentru beneficiarii de pensii care s-au pensionat până la 01.01.2017. Merită de menționat, că norma generală cu privire la reexaminarea pensiilor se va aplica „după finalizarea procesului de reexaminare a pensiilor stabilite până la 1 ianuarie 2019”. În aceste condiții, persoanele care se vor pensiona începând cu anul 2019 vor putea solicita reexaminarea dreptului la pensie începând cu anul 2028.

Este important că a fost prevăzut mecanismul de reexaminare, inclusiv pentru beneficiarii de pensii care s-au pensionat până la 01.01.2017, asigurându-se principiul egalității. Însă, reexaminarea dreptului la pensie a fost stabilită etapizat, în funcție de anul pensionării și perioada de activitate după stabilirea pensiei, urmând să se desfășoare în anii 2019-2027. Un grafic mai accelerat de reexaminare, de exemplu în 2-3 ani, ar fi mai echitabil pentru pensionarii care continuă să lucreze, dar și ar stimula pensionarii să rămână în câmpul muncii.

c) Actualizarea/valorizarea venitului asigurat, realizat după 1 ianuarie 1999.

Un alt element esențial al reformei l-a constituit valorizarea pensiilor prin ajustarea venitului mediu lunar asigurat realizat în ianuarie 1999 – martie 2017, pentru a lua în considerare schimbarea valorii banilor în timp (din perioada în care veniturile asigurate au fost obținute și până la cea în care a fost stabilită pensia). Procesul de valorizare pentru pensiile stabilite până la 1 aprilie 2017 s-a realizat în 4 etape:

De valorizarea pensiilor au beneficiat în total 300 278 de persoane, beneficiare de pensii pentru limită de vârstă și de dizabilitate sau 45,2% din această categorie de pensionari (la 1 aprilie 2017 erau înregistrați 664 214 pensionari de pensii pentru limită de vârstă și de dizabilitate²⁸).

Valorizarea pensiilor pentru ultimele 3 perioade s-a efectuat anticipat, valorizarea de la 1 aprilie 2018 s-a realizat la 1 octombrie 2017, cea de la 1 aprilie 2019 s-a realizat la 1 aprilie 2018, iar valorizarea pensiilor pentru beneficiarii de pensii stabilite în perioada 2014 – 31 martie 2017, care trebuia să se realizeze la 1 aprilie 2020 s-a realizat la 1 octombrie 2018 sau cu 18 luni mai

²⁷ Date prezentate de MSMPS

²⁸ http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/30%20Statistica%20sociala__09%20PRO/PRO010100.px/table/tableViewLayout1/?rxid=ab9d-ce89-ed0c-4a7e-826e-b2292eed64c

Tabelul 1: Valorizarea pensiilor 2017-18, date prezentate de CNAS

ETAPELE	Numărul pensiilor valorizate	Creșterea medie a pensiei	
		pentru limita de vârstă	pentru dizabilitate
1 aprilie 2017 – prima etapă (pensiile stabilite în 2001-2008)	83 643	131 lei	226 lei
1 noiembrie 2017 – a doua etapă (pensiile stabilite în 2009-2011)	67 653	245 lei	390 lei
1 aprilie 2018 – a treia etapă (pensiile stabilite în 2012-2013)	54 165	281 lei	351 lei
1 octombrie 2018 – a patra etapă (pensiile stabilite în 2014-2017)	94 817	308 lei	415 lei

devreme decât prevedea graficul stabilit de Guvern prin Hotărârea nr.165 din 21 martie 2017.

d) Instituirea unei pensii de bază, garantată unor categorii de beneficiari de pensii și alocații sociale din bugetul de stat ca mecanism în vederea sporirii protecției sociale

Până la etapa actuală nu a fost instituită pensia de bază în sensul propus de Conceptul de reformă a sistemului de pensii.

Totodată, pensia minimă pentru limită de vârstă, indiferent de domeniul de activitate (economie națională și agricultură) a fost stabilită ca echivalentul cuantumului venitului lunar minim garantat stabilit prin lege. Pensia minimă se acordă în cazul în care cuantumul pensiei calculate pentru un stagiul complet de cotizare este mai mic decât cuantumul pensiei minime. În cazul realizării unui stagiul incomplet de cotizare cuantumul pensiei minime se diminuează corespunzător.

Începând cu 1 aprilie 2018²⁹ pensia minimă constituie 1025 lei.

Totodată, persoanele care au ajuns la vârsta standard de pensionare dar nu au realizat un stagiul minim de cotizare de 15 ani (nu pot demonstra realizarea stagiului minim), nu pot beneficia de pensie pentru limită de vârstă. Acestea primesc lunar o alocație pentru persoanele vârstnice în cuantum de 20% din pensia minimă pentru limită de vârstă³⁰ (la moment 205 lei).

8093 persoane³¹ care au atins vârsta standard de pensionare primesc alocație pentru persoanele vârstnice.

1.4 Guvernanță transparentă și cu capacități consolidate de administrare a sistemului de pensii

a) Repartizarea contribuțiilor de asigurări sociale pe fonduri, constituite în funcție de riscurile sociale

Resursele financiare necesare pentru acoperirea tuturor prestațiilor sociale (pensii, indemnizații etc.) se formează din contul contribuțiilor de asigurări sociale (23%, dintre care 18% este contribuția angajatorului, iar 6% - cea a angajatului), precum și din transferurile de la bugetul de stat.

Repartizarea resurselor acumulate pe fonduri speciale pentru fiecare prestație socială este un exercițiu dificil, care face trezoreria bugetului de asigurări sociale mult mai complexă. În status quo există contribuții definite și prestații achitate din contul acestor contribuții, iar deficitul eventual este acoperit de bugetul de stat – atât deficitul anual, cât și insuficiențele lunare de casierie. În caz de repartizare discretă este necesar să avem alocații discrete din contribuții pentru fiecare prestație socială, dar și mecanisme de acoperire a deficitului. Până la etapa actuală, măsura nu a fost realizată, reieșind din faptul că crearea fondurilor trebuie analizată complex prin prisma prevederilor Legii finanțelor publice și responsabilității bugetar-fiscale nr.181 din 25 iulie 2014, care stabilește principii și reguli bugetare unice pentru toate componentele bugetului public național, in-

29 <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=374744> – pct.2

30 <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=352432> – art.13

31 <http://www.cnas.md/doc.php?l=ro&idc=244&id=4727&t=/Statistica/INFORMATIE-privind-beneficiarii-de-pensii-alocatii-sociale-de-stat-si-indemnizatii-adresate-familiiilor-cu-copii-aflati-la-evidenta-Casei-Nationale-de-Asigurari-Sociale-la-situatia-de-01102018>

clusiv pentru bugetul asigurărilor sociale de stat (BASS).

În același timp, repartizarea pe fonduri discreționare vine în disonanță cu principiul universalității bugetului, prevăzut la articolul 8 alineatul (2), care stipulează că „resursele bugetelor componente ale bugetului public național sunt destinate finanțării tuturor cheltuielilor prevăzute în bugetele respective, fără a stabili anumite relații între anumite tipuri de resurse și cheltuieli”.

În consecință, este pertinent să se procedeze la repartizare discretă a acumulărilor pe riscuri numai după revizuirea tuturor riscurilor sociale, deoarece orice schimbare a prestațiilor sociale va necesita o modificare a regulilor de repartizare, stabilite prin acte normative.

b) Implementarea calculatorului on-line de calcul al cuantumului viitoarei pensii, în vederea sporirii transparenței sistemului

Lansarea „calculatorului on-line” a fost anunțată în noiembrie 2017³², disponibil pe pagina oficială a Casei Naționale de Asigurări Sociale (CNAS), însă la moment informația necesară pentru calcularea unei pensii nu este în întregime reflectată în conturile persoanelor asigurate, deoarece nu sunt incluse stagiile de cotizare de până la 01.01.1999. Însă odată cu scoaterea din uz a carnetelor de muncă, CNAS a lansat procesul de scanare a informației și, în rezultat, conturile personale digitalizate ale asiguraților vor fi completate cu informația despre activitatea de muncă realizată până la 01.01.1999, care va crea condiții necesare de informare online, dar și de solicitare a pensiei on-line.

c) Efectuarea analizei funcționale și consolidarea capacităților instituționale ale Casei Naționale de Asigurări Sociale.

Unul din obiectivele prevăzute în Strategia de dezvoltare a Casei Naționale de Asigurări Sociale³³ este consolidarea capacităților instituționale în conformitate cu responsabilitățile și cerințele de dezvoltare a CNAS.

Rapoartele privind realizarea Strategiei de dezvoltare a Casei Naționale de Asigurări sociale sunt prezentate anual în cadrul Consiliului de Administrație al Casei Naționale de Asigurări Sociale din care fac parte reprezentanți ai Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale, Ministerului Economiei și Infrastructurii, Minis-

terul Finanțelor, Confederației Naționale a Patronatului din Republica Moldova, Confederației Naționale a Sindicatelor din Moldova și alte asociații. Este pertinent să fie asigurată o transparență mai mare, prin publicarea rapoartelor de implementare a Strategiei.

d) Preluarea de către CNAS a atribuțiilor de stabilire și plată a pensiilor angajaților structurilor de forță (Ministerul Afacerilor Interne, Ministerul Apărării, Serviciul de Informații și Securitate, Departamentul Instituțiilor Penitenciare, Serviciul Protecție și Pază de Stat, Centrul Național Anticorupție)

Modificările au fost operate prin Legea nr.290/2016, conform căreia pensiile se calculează de CNAS. Atribuțiile de stabilire și plată a pensiilor, precum și a altor prestații de asigurări sociale au fost preluate de CNAS.

e) Semnarea Acordurilor bilaterale cu principalele state de destinație a cetățenilor moldoveni și continuarea dialogului pe marginea acordurilor de securitate socială cu alte state

Acțiunea are un caracter continuu.

În raportul social pe anul 2017, disponibil pe pagina oficială a MSMPS (https://msmps.gov.md/sites/default/files/raport_social_anual_2017_1.pdf) este menționat faptul că până în prezent Republica Moldova a semnat acorduri bilaterale în domeniul securității sociale cu 13 state: România, Portugalia, Bulgaria, Luxemburg, Austria, Estonia, Cehia, Polonia, Ungaria, Belgia, Lituania, Germania, Turcia. De remarcat, că la 12 ianuarie 2017 a fost semnat Acordul între Republica Moldova și Republica Federală Germania privind securitatea socială, iar la 5 mai 2017 a fost semnat Acordul între Republica Moldova și Republica Turcia în domeniul securității sociale și Aranjamentul Administrativ pentru implementarea acestuia – acestea fiind semnate după demararea reformei pensiilor.

Actualmente Republica Moldova se află în proces de negociere a acordurilor în domeniul securității sociale cu Israel, Letonia, Belarus și Italia.

f) Informarea societății civile, a mediului de afaceri și a mass-mediei despre problemele actuale și beneficiile reformei sistemului de pensii pe termen mediu și lung

32 <https://monitorul.fisc.md/editorial/calculator--on-line--de--pensie.html>

33 <http://cnas.md/doc.php?l=ro&idc=649&id=4778&t=/Rapoarte/Planuri-de-activitate/Strategia-de-dezvoltare-a-Casei-Nationale-de-Asigurari-Sociale-pentru-anii-2016-2020>

Pe pagina internet a MSMPs este o secțiune specială, dedicată reformei pensiilor³⁴. În media online au fost publicate informații despre valorizarea pensiilor și numărul beneficiarilor valorizărilor, numărul de benefici-

ari de prestații sociale și cuantumul acestora. Reforma pensiilor a fost mediatizată și prin intermediul emisiunilor radio și tv, conferințelor de presă, cluburilor de presă, briefinguri etc.

2 Echitatea și sustenabilitatea sistemului de pensii

Principalele modificări legislative operate cu scopul reformării sistemului de pensii din Republica Moldova, au fost adoptate prin Legea nr.290/2016 și alte acte legislative, adoptate ulterior. Noile prevederi privind formula de calcul a pensiei, vârsta de pensionare și stagiul de cotizare egale pentru femei și bărbați, unificarea modalității de calcul a pensiilor și valorizarea pensiei oferă mai multă echitate între beneficiarii de prestații sociale, în comparație cu condițiile ante-reformă. În același timp, este mai dificil de a avea o opinie clară privind capacitatea sistemului de asigurări sociale de a colecta suficiente venituri pentru a asigura plata pensiilor în noile condiții.

2.1 Formula de calcul.

O modificare importantă pentru noile reguli a fost schimbarea formulei de calcul a pensiei. Valorizarea venitului mediu lunar asigurat oferă o rată de înlocuire mai mare, dar și mai echitabilă decât în baza formulei vechi, cu condiția realizării unui stagiul complet de cotizare. Totodată, un rol important în formula actuală de calcul îl are coeficientul de valorizare a venitului asigurat care este stabilit anual de către Guvern – fiind necesar ca acest indicator să aibă o valoare mai mare sau egală cu 1 - pentru a asigura o rată de înlocuire adecvată.

Studiu de caz: În cazul unei persoane care a realizat un stagiul de cotizare de 43,1 de ani, coeficient individual de 1,70896 și un venit asigurat de 5549,98 lei, pensia calculată a acesteia în baza formulei anterioare de pensionare constituie 2498,35 lei. La aplicarea formulei noi de pensionare, venitul asigurat se valorizează și constituie 10294,7 lei, iar pensia reprezintă 5989,97 lei, mai mult cu 3491,62 lei sau 139 % față de cuantumul pensiei conform formulei anterioare.

Pentru perioada de îndeplinire a serviciului militar în termen sau cu termen redus, perioada de îngrijire a unui

copil până la vârsta de 3 ani de către unul din părinți sau de tutore în caz de deces al ambilor părinți, perioada de îngrijire a unui copil cu dizabilitate severă sub vârsta de 18 ani de către unul dintre părinți, tutore, curator, până la angajarea în funcția de asistent personal, perioada de rezidențiat în învățământul postuniversitar obligatoriu la determinarea venitului mediu lunar asigurat începând cu 1 ianuarie 1999 se ia în considerare salariul minim lunar pe țară la data calculării pensiei.

Pentru perioadele necontributive precum: perioada de îndeplinire a serviciului militar prin contract sau a altui serviciu asimilat acestuia, perioadele de activitate necontributive în funcția de judecător sau procuror de până la 31 decembrie 2005, la determinarea venitului mediu lunar asigurat începând cu 1 ianuarie 1999 se ia în considerare salariul mediu lunar pe țară la data calculării pensiei.

În cazul utilizării salariului minim pentru perioadele necontributive, se atestă diminuarea ratei de înlocuire. Pentru a ilustra această diminuare, vom compara trei variante de salariu: 3000, 6000 și 12000 lei și trei durate diferite de stagiul: 15, 25 și 34 de ani. Dacă admitem că coeficientul de valorizare este constant egal cu 1.0, avem următoarele proiecții de pensii:

Salariu/Stagiul	15	25	34
3,000	608	1,013	1,377
6,000	1,215	2,025	2,754
12,000	2,430	4,050	5,508

Dacă în fiecare caz considerăm că am avut o perioadă de trei ani de stagiul de cotizare asimilat (de

34 <https://msmps.gov.md/ro/content/despre-reforma-sistemului-de-pensii>

exemplu pentru îngrijirea copilului), vom avea următoarele așteptări de pensii, în aceleași condiții:

Salariu/Stagiu	15	25	34
3,000	527	932	1,296
6,000	1,013	1,823	2,552
12,000	1,985	3,605	5,063

Sau dacă ilustrăm scăderea în procente:

Salariu/Stagiu	15	25	34
3,000	-13%	-8%	-6%
6,000	-17%	-10%	-7%
12,000	-18%	-11%	-8%

Observăm că formula dezavantajează persoanele ce aleg să beneficieze de concediul de îngrijire a copilului până la vârsta de trei ani (marea majoritate fiind femeile). Situația se agravează dacă am considera stagii asimilate de șase ani, adică îngrijirea a doi copii:

Salariu/Stagiu	15	25	34
3,000	-27%	-16%	-12%
6,000	-33%	-20%	-15%
12,000	-37%	-22%	-16%

Constatăm, că cele mai dezavantajate în privința pensiei sunt femeile cu salariu mare, dar cu carieră de succes. În cazul particular al unui stagiu de cotizare de 15 ani și un salariu aproape de media pe economie, pensia unei femei care a îngrijit doi copii este cu o treime mai mică decât pensia bărbatului cu același salariu și stagiu, dar care nu a avut perioade de îngrijire a copilului. Trebuie să admitem, că o bună parte din persoanele care ating vârsta de pensionare au stagii relativ scurte (15-20 de ani) din cauza extinderii economiei tenebre în anii 1990-2000, muncilor peste hotare, antrenării în activități de antreprenariat fără relații cu sistemul de asigurări sociale. Ar fi pertinent de armonizat politicile de stimulare demografică cu cele de asigurări sociale la etapele ulterioare, pentru

a evita discriminarea gender. Una din opțiuni ar putea fi prevederea unor contribuții la bugetul de asigurări sociale, conexe cu plata indemnizațiilor pentru îngrijirea copilului.

2.2 Vârsta și stagiul egal de cotizare

Stabilirea vârstei standard de pensionare egale pentru bărbați și femei, precum și stagiul egal de cotizare va asigura condiții pentru ca toți să poată beneficia de o pensie similară. După condițiile anterioare de pensionare, femeile se puteau pensiona mai devreme, dar primeau o pensie mai mică³⁵, una din cauze fiind stagiul de cotizare mai mic stabilit pentru ele.

Totodată, vârsta de pensionare standard de 63 de ani este mai echitabilă pentru bărbați (comparativ cu 65 ani propusă în Concept), ținând cont de faptul că speranța de viață la bărbați este de 67,6 ani³⁶, iar la femei fiind cu 7,7 ani mai mare (75,3 ani).

2.3 Unificarea modalității de calcul a pensiilor

Eliminarea condițiilor speciale de pensionare pentru unele categorii de cetățeni – deputați, membrii de Guvern, funcționari publici, aleși locali, procurori, a fost un factor benefic pentru crearea unui sistem de pensii echitabil, eliminând fenomenul de inechitate socială între participanții la sistemul public de asigurări sociale.

Modalitatea de calcul a pensiilor pentru judecători a rămas neschimbată, urmare a Hotărârii Curții Constituționale nr.25/2017. Totodată, argumentele Curții țin de asigurarea independenței justiției, la pct.41 din Hotărâre fiind statuat expres că „*principiul independenței justiției apără pensia specială a judecătorilor, ca parte integrantă a stabilității financiare a acestora, în aceeași măsură cu care apără celelalte garanții ale acestui principiu*”. Respectiv, problema asigurării cu pensii a judecătorilor trebuie să fie o preocupare a statului, fără ca achitarea acestei categorii de pensii speciale să fie pusă pe seama celorlalți contribuabili la sistemul public de asigurări sociale. Astfel, judecătorilor ar putea să li se calculeze pensia după formula generală de calcul pentru partea de pensie datorată din BASS, iar pentru partea neacoperită până la 55-80% din salariul mediu lunar să fie acoperit din bugetul de stat.

35 <http://egalitadedegen.md/mdocs-posts/reformarea-sistemului-de-pensii-prin-prisma-egalitatii-de-gen/-pag.4>

36 <https://www.worldlifeexpectancy.com/moldova-life-expectancy>

Tabelul 2: Perioadele de recalcul ale pensiei stabilite, Legea 165/2018

	PERIOADA DE STABILIRE A PENSIILOR								
	Pensiile stabilite/reexaminat până la 1 ianuarie 1999		Pensiile stabilite după 1 ianuarie 1999 până la 1 ianuarie 2019						
Anul când va fi efectuată reexaminarea pensiei	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Stagiu de cotizare după realizarea dreptului la pensie pentru limită de vârstă	de la 15 ani	până la 15 ani	de la 15 ani	de la 12 ani până la 15 ani	de la 10 ani până la 12 ani	de la 7 ani până la 10 ani	de la 5 ani până la 7 ani	de la 3 ani până la 5 ani	de la 2 ani până la 3 ani

2.4 Pensionarea anticipată

Opțiunea de pensionare anticipată, pentru persoanele care au realizat un stagiu complet de cotizare înainte de a atinge vârsta standard de pensionare a fost exclusă. Totodată, pentru ca pensionarea anticipată să fie aplicabilă pentru femei și bărbați în egală măsură este necesar să fie operate anumite modificări. Acceptarea ca la calcularea stagiului complet de cotizare să fie inclusă perioada de îngrijire a copilului până la vârsta de 3 ani (perioadă necontributivă asimilată stagiului de cotizare), iar diminuarea vârstei de pensionare cu 3 ani trebuie calculată în raport cu vârsta standard de pensionare stabilită la momentul când persoana solicită pensionarea anticipată.

2.5 Valorizarea pensiilor

De valorizarea pensiei au beneficiat 300,278 de persoane, sau 45,2% din această categorie de pensionari (la 1 aprilie 2017 erau înregistrați 664214 pensionari de pensii pentru limită de vârstă și de dizabilitate). În funcție de etapa de valorizare și tipul de pensie stabilită, pensiile au crescut în medie, cu:

- etapa I (1 aprilie 2017) – pensia pentru limită de vârstă – 131 lei, pensia de dizabilitate – 226 lei;
- etapa II (1 noiembrie 2017) – pensia pentru limită de vârstă – 245 lei, pensia de dizabilitate – 390 lei;
- etapa III (1 aprilie 2018) – pensia pentru limită de vârstă – 272,17 lei, pensia de dizabilitate – 252,39 lei³⁷;
- etapa IV (1 octombrie 2018) - pensia pentru limi-

tă de vârstă – 308,43lei, pensia de dizabilitate – 415,24 lei³⁸.

2.6 Recalcularea pensiilor pentru persoanele care continuă să activeze după stabilirea pensiei

Urmare a modificărilor operate prin Lege nr.165/2018³⁹, recalcularea pensiei (pentru persoanele care au continuat/continuă să activeze după stabilirea dreptului la pensie) poate fi solicitată, după un grafic prestabilit conform Legii menționate în tabelul 2.

Un avantaj a actualelor prevederi este acordarea posibilității de recalculare a pensiei pentru persoanele care s-au pensionat înainte de 1 ianuarie 2017 (a fost eliminată restricția existentă în Legea nr.290/2016).

Reieșind din faptul că recalcularea nu a fost prevăzută până la etapa actuală, legiuitorul a instituit un grafic de recalculare prestabilit și inflexibil. În consecință, pensionarul antrenat în câmpul muncii nu poate solicita recalcularea la momentul când consideră că nu mai vrea sau nu mai poate să lucreze, dar numai când satisface condițiile graficului. În condițiile prezentei legi, persoanele care se pensionează acum și continuă să activeze, vor putea solicita recalcularea pensiei abia în 2027. În același timp, reexaminarea pensiei e posibilă nu mai des decât o dată la doi ani, cu condiția că pensia calculată conform formulelor din anexe, părți integrante ale prezentei legi, este mai mare decât pensia aflată în plată.

37 <https://msmps.gov.md/ro/content/urmatoarele-etape-de-valorizare-pensiilor-vor-fi-realizate-anticipat-anul-2018-0>

38 <https://monitorul.fisc.md/editorial/reforma-pensiilor-finalizata-anticipat.html>

39 <http://lex.justice.md/md/377048%20/>

2.7 Pensiile actuale mai mici de 1500 lei. Pensia medie și minimul de existență.

Potrivit datelor furnizate de CNAS, la 01 iunie 2018, numărul persoanelor a căror pensie nu depășește 1000 lei era de 133,850 pensionari, iar numărul persoanelor care beneficiază de pensie în cuantumul de 1000-1500 lei era de 303,950 pensionari. În total fiind 437,800 de pensionari care aveau pensiile sub 1500 lei.

Persoanele a căror pensie nu depășește 1500 lei beneficiază de suport financiar stabilit diferențiat de 100-180 lei, în conformitate cu prevederile art. III din Legea nr.147/2014 pentru modificarea și completarea unor acte legislative⁴⁰. Potrivit datelor CNAS, la 1 ianuarie 2017, de suport financiar beneficiau 547,849 pensionari. Cifra acestora s-a diminuat treptat ca urmare a valorizării și indexării pensiilor, astfel la 1 mai 2018 de suport financiar beneficiind 452,168 pensionari.

Totodată, conform ultimelor date publicate de CNAS⁴¹, la 1 aprilie 2019, numărul pensionarilor a fost de 699 613 persoane, pensia medie fiind de 1793.95 lei (aproximativ 114% din minimul de existență pentru pensionari, care pentru anul 2018 constituia 1574.2 lei⁴²). Pentru comparație, cu un an înainte, erau înregistrați 714 202 pensionari, beneficiind de o pensie medie de 1532.95 lei, sau cu 17% mai puțin⁴³.

La situația din 01 iunie 2018, un număr de 453 215 pensionari (64.5%) beneficiau de pensie, al cărei cuantum era mai mic decât minimul de existență pentru pensionari (1589 lei). În același timp, 248 991 pensionari se bucurau pensii mai mari decât minimul de existență pentru pensionari. De pensii mai mari decât cuantumul minimului de existență beneficiau următoarele categorii de pensionari:

- Funcționarii publici – 6455 beneficiari, cu o pensie medie de 3782.53 lei;
- unele categorii de angajați din aviația civilă - 556 persoane, cu o pensie medie de 8273.35 lei;
- participanții la lichidarea avariei de la Cernobil - 1744 persoane, cu o pensie medie de 3577.55 lei;
- alte categorii de pensionari (membrii de Guvern, procurori, judecători etc.

Din numărul total de pensionari, 8093 de persoane care au ajuns la vârsta standard de pensionare, dar nu au realizat un stagiu minim de cotizare de 15 ani, beneficiază doar de

40 <http://lex.justice.md/md/354199/>

41 <http://date.gov.md/ckan/ro/dataset/5308-beneficiarii-de-pensii-alocatii-sociale-de-stat-si-indemnizatii-adresate-famiilor-cu-copii-afla/resource/293b7053-d563-454d-a302-7bb5a522c6c3>

42 http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/30%20Statistica%20sociala__04%20NIV__NIV050/NIV050100.px/table/tableViewLayout1/?rid=455759f1-9142-4272-94a2-8987fab4a78a

43 <http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/30%20Statistica>

alocația pentru persoanele vârstnice de 204,5 lei lunar.

În context, pentru sporirea garanțiilor sociale persoanelor care beneficiază de pensii sub minimul de existență pentru pensionari a fost adoptată Legea pentru susținerea financiară suplimentară a unor beneficiari de pensii, care prevede majorarea cu 10 % a pensiilor stabilite în sistemul public de pensii până la 1 ianuarie 2019 al căror cuantum nu depășește minimul de existență pentru pensionari pentru semestrul I al anului 2018 (1589 lei). De majorare vor beneficia cca 460 de mii de persoane, inclusiv 348 910 beneficiari de pensii pentru limită de vârstă, 100 631 beneficiari de pensii de dizabilitate, 8 094 beneficiari de pensii de urmaș și 513 beneficiari de pensii militarilor în termen și membrilor lor de familie.

2.8 Reforma fiscală și sistemul de pensii

Una din provocările cele mai importante privind sustenabilitatea sistemului de pensii o prezintă reforma fiscală din 2018, care a redus contribuțiile din fondul de salarizare a angajatorilor sectorului privat, a instituțiilor de învățământ superior și a celor medicale de la 23% la 18%. Dacă adăugăm 6% de contribuție individuală a salariatului, ieșim la 24% față de 29% din perioada pre-reformă, ceea ce este o scădere cu 20.8% a poverii contribuțiilor sociale din fondul de salarizare. Înseamnă, că pentru a păstra același nivel al veniturilor la bugetul asigurărilor sociale este nevoie de o creștere a salariilor cu peste 20%. În consecință, în cazul descreșterii contribuțiilor sectorului privat, echilibrarea finanțării prestațiilor sociale va trebui asigurată de bugetul de stat. La adoptarea noului nivel de contribuții, Guvernul nu a oferit proiecții bugetare pe termen lung privind veniturile bugetului de asigurări sociale.

Dacă ne referim la prognoza preliminară a indicatorilor macroeconomici a Ministerului Economiei și Infrastructurii din 19 aprilie 2018, coordonată cu Fondul Monetar Internațional⁴⁴, observăm că fondul de remunerare a muncii în anii 2018 și 2019 nu va asigura un nivel de contribuții similar cu anul 2017, în caz de atare scădere a cotei contribuțiilor. Iar dacă ținem cont de valoarea reală - la prețurile anului 2018 – atunci nici în 2021 contribuțiile sectorului privat nu vor atinge nivelul încasărilor pre-reformă, după cum se vede din tabelul 3.

În același timp, legea modificată a bugetului de asigurări sociale 2018 arată încasări de 12,874 mil. lei⁴⁵, față

44 <https://mei.gov.md/ro/documents-terms/situatia-macroeconomica-prognozarea-macroeconomica>

45 Anexa nr.1, Legea nr. 281 din 15 decembrie 2017, modificată la 14 iulie 2018. Cifra rezultă din scăderea codului „19” din codul „1”

Tabelul 3: Evaluarea încasărilor la bugetul asigurărilor sociale de stat în urma reformei fiscale 2018*

INDICATORI	Unitatea de măsură	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Fondul de remunerare a muncii	mild. Lei	32.8	35.6	40	43.2	46.7	50.7	55.5
față de anul precedent: nominal	%	109.5	108.1	112.3	107.8	108.1	108.7	109.4
Real	%	99.8	101.6	105.4	103.6	103.3	103.5	104.2
Ponderea sectorului privat, învățământului superior, medicine	%	80.0	80.0	80.0	80.0	80.0	80.0	80.0
Tariful contribuției BASS	%	29.0	29.0	29.0	29.0	24.0	24.0	24.0
Achitări către BASS, nominal	mild. Lei	7.61	8.26	9.28	10.02	8.97	9.73	10.66
Achitări către BASS, prețuri comparabile 2018	mild. Lei					8.68	9.10	9.57

* În lipsa unor cifre exacte, am apreciat ponderea sectorului privat, învățământului superior și a medicinei la 80% din fondul total de salarizare.

Tabelul 4: Bugetul asigurărilor sociale de stat - venituri, cheltuieli și transferuri de la bugetul de stat, 2012-2019

INDICATORI	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019 aprobat
Venituri BASS, total	9721,5	10589,9	12028,8	13432,5	15060,6	17818,7	19312,5	21427,4
Transferuri de la bugetul de stat pentru acoperirea deficitului BASS	1025,1	1005,5	1121,5	1329,4	1340,6	898,68	1329,4	2839,7
Cheltuieli BASS, total	9755,2	10716,2	12019,5	13490,2	14964,7	17614,5	19312,5	21427,4
Deficit/excedent final	-33,7	-126,3	+9,3	-57,7	+95,9	+204,2	0	0

de 11,640 mil. în 2017⁴⁶, în creștere cu 10.6%, chiar dacă a fost micșorat tariful contribuțiilor. Această incoerență a cifrelor între prognoza macroeconomică și bugetul asigurărilor sociale cel puțin lasă în vigoare semnele de întrebare privind sustenabilitatea veniturilor sistemului de pensii.

Conform datelor prezentate de Confederația Națională a Sindicatelor din Moldova, în 1999, cheltuielile de pensii erau echivalente cu 4,4% din PIB, în 2014 acestea au crescut până la 7,5% din PIB, iar în anul 2019 deja au ajuns la 10,2% din PIB, chiar dacă față de anii precedenți ponderea a scăzut cu 1,5 puncte procentuale. Pe parcursul aceleiași perioade, a scăzut și numărul persoanelor asigurate la sistem. Veniturile din contribuții nu sunt su-

ficiente pentru a acoperi obligațiile în creștere aferente pensiilor, ceea ce a dus la un deficit de circa 10% în cheltuielile de asigurare socială acoperite din bugetul de stat. Sindicatele menționează, că deficitul a crescut de la 9% în anul 2016 la 13% în bugetul preconizat al anului 2019. Totuși putem admite că este vorba de cifre planificate, pe când situația de fapt ar putea fi mai bună. În prezent, indică CNSM, doar aproximativ 30% din populația aptă de muncă contribuie la sistemul public de pensii, pe când aproape toată populația cu vârsta de pensionare din Moldova primește pensii.

Dinamica veniturilor și cheltuielilor bugetului de asigurări sociale de stat, precum și a transferurilor de la bugetul de stat pentru acoperirea deficitului bugetului de asigurări sociale de stat este expusă în tabelul 4 (mil. lei)⁴⁷

⁴⁶ Anexa nr.1, Legea nr. 286 din 16 decembrie 2016, modificată la 20 octombrie 2017. Cifra rezultă din scăderea codului „19” din codul „1”

⁴⁷ Date furnizate de Consiliul Național al Sindicatelor din Moldova

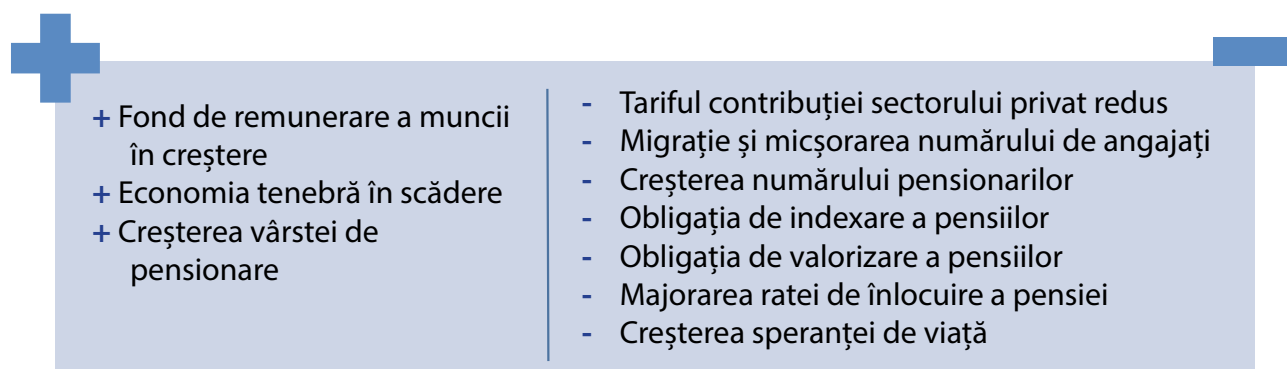
Observăm că în 2017, anul implementării reformei sistemului de pensii, transferurile de la bugetul de stat pentru acoperirea deficitului bugetului asigurărilor sociale de stat a constituit 898,6 mln. lei față de cel aprobat de 1329,4 mil lei cu o reducere de circa 430 mln. lei, care se datorează efectelor reformei și creșterii fondului de salarizare. Pentru anul 2018 transferurile au fost aprobate în volum de 1329,4 mil. lei, iar pentru anul 2019 transferurile aprobate constituie 2,8 mlrd. lei în majorare de 2,1 ori, sau cu 1510,3 mil. lei.

Veniturile totale ale bugetului asigurărilor sociale de stat depășesc limitele aprobate în CBTM (2019-2021) pe anul 2019 cu 714,2 mln. lei. Totodată veniturile proprii ale bugetului de asigurări sociale sunt cu 997,7 mln. lei mai mici, iar transferurile de la bugetul de stat – cu 1711,9 mln. lei mai mari, față de indicatorii aprobați în CBTM. În opinia sindicatelor, factorii care au influențat sunt următorii:

- Actualizarea prognozei indicatorilor macro-economici,
- Modificarea tarifelor contribuțiilor calculate și achitate de angajator,
- Actualizarea numărului beneficiarilor și mărimilor medii ale prestațiilor sociale.

O altă întrebare este prognoza actuală a cheltuielilor sistemului de pensii. Reforma fiscală a venit fără o analiză publicată a necesităților de finanțare a prestațiilor sociale pentru următorii 5-10 ani. În ce privește reforma pensiilor, au existat proiecții pe termen mediu și lung privind încasările și cheltuielile bugetului de asigurări sociale de stat, însă ele nu au fost publicate. Evident, aceste proiecții nu au putut reflecta implicațiile reformei fiscale, realizată ulterior. O evaluare de precizie rezonabilă a încasărilor și cheltuielilor sistemului de pensii necesită resurse mult superioare prezentului studiu, însă putem puncta cu certitudine cei mai importanți factori benefici și prejudiciabili sustenabilității:

În același timp, trebuie să recunoaștem că acești factori sunt interdependenți. De exemplu, suprimarea economiei informale poate duce la sporirea migrației. Creșterea fondului de remunerare a muncii micșorează migrația și sporește numărul de angajați. Indexarea și valorizarea pensiilor, dar și reducerea tarifului contribuției, de regulă, duc la diminuarea economiei informale ș.a.m.d. Prin urmare, în următorii 15-20 de ani putem avea multiple scenarii de evoluție a veniturilor și cheltuielilor sistemului de pensii.

Figura 2: Sustenabilitatea sistemului de pensii, factori benefici și factori nocivi

3. Concluzii și recomandări pentru o reformă profundă a sistemului de pensii în Republica Moldova

Modificările legii privind sistemul public de pensii reprezintă o ajustare necesară a parametrilor-cheie la exigențele sociale și economice. Noua lege privind sistemul public de pensii este mai bună decât redacția anterioară și reprezintă o primă etapă de realizare a acțiunilor prevăzute de Conceptul de reformă a sistemului de pensii din Republica Moldova, aprobat prin Dispoziția Guvernului nr. 116-d din 5 august 2016. De altfel, ar fi pertinent de a face o revizie a Conceptului după prima etapă a reformei pensiilor, care să fie supusă dezbaterilor publice.

Majorarea vârstei de pensionare, aducerea mai multor categorii speciale de pensionari la regula generală, schimbarea formulei de calcul a pensiei și alte modificări operate sunt rezultatul unui compromis social-politic. Ele nu sunt susținute prin proiecții bugetare pertinente pe termen mediu și lung. În lipsa așteptărilor prognozate ale veniturilor și cheltuielilor bugetului de asigurări sociale de stat este absolut valabilă prezumția lipsei de sustenabilitate a sistemului. Cu toate acestea, e important să recunoaștem, că sistemul reconfigurat este mai eficient, mai echitabil și mai simplu de administrat decât cel de până la reformă.

Practica internațională a politicilor de pensii și asigurare socială este foarte neuniformă și variată, nu există soluții universale aplicabile. Sistemele de pensii diferă de la o țară la alta, în funcție de factori economici, sociali, culturali și politici.

Ceea ce este prezentat generic „Reforma Pensiilor”, nu este, de fapt, o transformare radicală a cadrului legislativ, în scopul replicării tendințelor moderne în politicile de asigurare socială; este mai degrabă o ajustare a regulilor și o consolidare a sistemului existent de asigurări sociale. Reforma radicală ar însemna măsuri tranșante precum segregarea pensiilor speciale de cele contributive, introducerea planurilor de pensii, formarea capitalurilor individuale de pensionare (pilonul II), diversificarea veniturilor BASS, introducerea unor stimulente fiscale pentru economiile de pensionare, accesul larg al sectorului privat la gestiunea pensiilor. Trebuie să recunoaștem, că aceste măsuri sunt de o importanță strategică națională, mult peste competența nemijlocită autorității publice de specialitate. În mod normal, reforma veritabilă a pensiilor trebuie să fie rezultatul unui examen

profund al problemelor, opțiunilor și riscurilor, dar și a unui larg consens în societate.

Analiza experienței internaționale a sistemelor de pensii ne dă o primă concluzie – diversitate. Politicile și sistemele de pensii diferă foarte mult de la o țară la alta, chiar și în interiorul Uniunii Europene, cu atât mai mult în țările-membre OECD. Principalele diferențe țin de axarea sistemului pe definirea beneficiilor sau pe definirea contribuțiilor (i), pe finanțare benevolă sau obligatorie (ii), pe gestiunea pensiilor de către stat sau de sectorul privat (iii), pe asumarea riscurilor de către stat, angajator sau asigurat (iv), pe stimulentele fiscale la contribuția, sporul și retragerea mijloacelor din sistemul de asigurări sociale (v), pe diferența între angajații în sectorul privat și cel public (vi).

Diferența esențială între Republica Moldova și majoritatea țărilor dezvoltate constă în lipsa unei legături cauzale certe între contribuțiile trecute ale asiguraților și beneficiile prezente. Anume garantarea unei legături cauzale sustenabile între contribuții și beneficii este obiectivul esențial al oricărui sistem de asigurări sociale. Pentru marea majoritate a pensionarilor actuali, mărimea pensiei este rezultatul unor reglementări predefinite (ce reguli, formule și coeficienți să fie aplicați) în baza contribuțiilor vărsate de-a lungul carierei. Reforma actuală a sistemului de pensii diminuează elementul aleatoriu prin introducerea valorizării contribuțiilor în formula de calcul, asigurând o legătura mai certă dintre contribuțiile prezente și mărimea viitoarei prestații. Însă rămâne incertitudinea inerentă, specifică tuturor sistemelor solidare.

O altă fațetă a monedei este ambiguitatea oricărei politici de asigurare socială. Nivelul sporit al incertitudinii și riscurilor legate de creșterea economică, inflație, migrație, longevitate, duce la inexistența unor opțiuni de politici care să fie sustenabile financiar și în același timp acceptabile pentru toate părțile societății. Ceea ce este susținut de pensionarii actuali de regulă este în detrimentul contribuabililor, iar ceea ce constituie un avantaj competitiv pentru business în mod normal reprezintă o înrăutățire pentru pensiile viitoare și prezente. De fapt, orice reformă a sistemelor de pensii este un exercițiu dureros pentru societate, adesea cu suma zero și cu foarte puține soluții avantajoase

pentru toți. Adică, orice avantaj pentru o parte a societății reprezintă o pierdere pentru o altă parte.

Ținând cont de importanța pensiei pentru majoritatea oamenilor, fezabilitatea politică reprezintă un factor primordial în orice proces de reformare. Din nefericire, acest factor are o influență mai degrabă dăunătoare, din care cauză societățile, chiar și cele mai avansate, vin cu schimbări întârziate în sistemul de pensii, dar și cu mari concesii pentru eficiență sau sustenabilitate. Acesta este și cazul Franței sau Rusiei, care ambele au un sistem de pensii foarte asemănător celui din Moldova – gestionat de stat, cu o mare doză de solidaritate, cu contribuții obligatorii, cu pensii stabilite după reguli ce dau o importanță sporită guvernului dar și cu sustenabilitate redusă. Ambele state au un larg consens social, că sistemul actual trebuie schimbat considerabil pentru a-și putea onora obligațiunile, însă în ambele lipsește consensul pe marginea modului și măsurilor concrete de reformare. Spre deosebire de Franța sau Rusia, în cazul Moldovei avem cel puțin trei diferențe majore de context: în societate nu există un consens larg privind necesitatea reformei structurale a sistemului de pensii (i), nu există o coeziune suficientă a societății în susținerea guvernului de a promova reforme radicale (ii), iar nivelul resurselor financiare și a instrumentelor de politici suverane disponibile este mult mai redus (iii). Aceste momente fac și mai puțin fezabilă reforma profundă a pensiilor în Moldova, chiar dacă de ea depinde în mare măsură competitivitatea economiei naționale.

Raționamentele macroeconomice în politicile de asigurare socială

Sistemul de asigurări sociale al Republicii Moldova are un caracter pronunțat de transfert social – salariații actuali sunt taxați pentru a întreține pensionarii. Chiar dacă contribuția actuală poate fi încadrată ca o investiție în propria pensie din viitor, aceasta are puțin în comun cu investiția, deoarece nu contribuie la crearea unor active, ci la finanțarea cheltuielilor curente ale bugetului de asigurări sociale de stat. Sistemul de pensii moldovenesc este unul de natură exclusiv bugetar-fiscală, respectiv politicile referitoare la economii/consum și investiții nu-și vor avea efectul în contextul nostru.

În consecință, în Moldova lipsesc activele investiționale ale fondurilor de pensii, care reprezintă un potențial solid pentru creșterea economică bazată pe investiții. Respectiv, retorica schimbării „paradigmei de creștere economică” din consum-remitențe în export-investiții are o conexiune strânsă cu sistemul de pensii. Atunci când economiile pentru pensii devin active investiționale, se formează o masă

considerabilă de capital pe termen lung, care poate fi folosit în proiectele economice cu risc redus. Evident, același lucru este valabil și pentru Rusia sau Franța, însă acestea dispun de resurse investiționale mult mai diverse.

Pe mapamond, problemele actuale a sistemelor de pensii sunt afectate concertat de două grupe de factori – demografic și de creștere economică. Îmbătrânirea populației și reducerea dobânzilor în țările dezvoltate amenință sustenabilitatea și chiar solvabilitatea sistemelor actuale de pensii. Contribuțiile salariaților din anii 70-80 aduceau o creștere anuală de circa 6-7%, ceea ce însemna că suma investită timp de 30 de ani creștea de 6-7 ori. Actualmente, profitabilitatea investițiilor de 1.5-2% anuale nici măcar nu asigură dublarea contribuției inițiale în 30 de ani. În același timp, am devenit mai longevivi, respectiv contribuția noastră, și așa redusă, trebuie împărțită la mai mulți ani de viață după pensionare. Anume din această cauză, rata de înlocuire propusă de sistemele de pensii de odinioară nu mai este sustenabilă azi. Totuși, partea cu profitabilitatea investițiilor deocamdată nu se referă și la Republica Moldova, deoarece sistemul nostru de pensii nu este de natură investițională.

Recomandări pentru o reformă profundă a sistemului de pensii în Republica Moldova

În continuare, vom trece în revistă ultimele recomandări de politici de pensii, formulate de OECD⁴⁸ și vom analiza potențialul de aplicare în contextul Republicii Moldova.

Diversificarea surselor de finanțare a pensionării

Recomandarea prevede în primul rând combinarea pensiilor plătite de stat cu programele de pensii gestionate de fondurile private sau alți investitori instituționali, dar și cu instrumente de susținere a investițiilor personale pe termen lung de natură să asigure venituri după încheierea carierei beneficiarilor.

Aceasta ar presupune, în cazul Republicii Moldova, și revizuirea veniturilor sistemului de asigurări sociale de stat. Actualmente, acesta se alimentează din taxarea salariilor și din transferuri directe din bugetul de stat. Absolut toate veniturile BASS se direcționează spre finanțarea cheltuielilor curente, care cuprind doar plata prestațiilor sociale și costul administrării. Prin urmare, de susținerea persoanelor în vârstă sunt responsabili în primul rând cei ce primesc (sau plătesc) salarii, iar într-al doilea – toți contribuabilii. Adică,

48 OECD Pensions Outlook 2016 http://dx.doi.org/10.1787/pens_outlook-2016-en

orice salariat alimentează BASS de două ori – prima data ca salariat prin contribuții obligatorii; iar a doua oară în calitate de contribuabil, prin celelalte impozite și taxe. De remarcat că alte tipuri de venituri – renta, dobânda, profitul – nu contribuie direct la sistemul de pensii. La fel cum nu contribuie direct nici economia informală, nici migrații. În rezultat, salariații sunt cei mai dezavantajați de actualul sistem.

În acest sens, reforma fiscală din 2018, cu scăderea tarifului total al contribuției de la 29% la 24% vine să echilibreze acest dezavantaj. În perspectivă această măsură reprezintă un transfer al responsabilității de plată a pensiilor de la salariați spre contribuabili, fără a diversifica sursele de venituri ale BASS. Un următor pas, ținând cont și de logica recomandărilor OECD, ar fi lărgirea surselor de venituri directe ale sistemului de pensii. Aceste surse pot fi de natură fiscală sau investițională. În primul caz asta ar însemna taxarea altor venituri, a capitalului sau a consumului – de exemplu taxa pe valoarea adăugată socială introdusă în Germania. Într-al doilea caz ar însemna trecerea treptată de la un sistem de pensii solidar, de natură bugetar-fiscală, la unul cu adevărat contributiv, de sorginte investițională. Diversificarea surselor de finanțare ar permite scăderea continuă a contribuției de natură fiscală a salariaților, care la rândul său ar stimula creșterea economică și legalizarea economiei tenebre.

Separarea finanțării pensiilor contributive de acelea non-contributive

Majoritatea țărilor OECD prevăd privilegiile la pensionare pentru angajații din sectorul public, din considerentul de a echilibra efectul salariilor mai mici, plătite de stat. Atunci când aceste privilegii sunt finanțate din contul unor sisteme contributive, aceasta duce la sporirea tarifului contribuției, sau – în alte cuvinte – a poverii fiscale. De o manieră generală, impozitele excesive împiedică creșterea economică și stimulează economia tenebră.

OECD vine cu două soluții generice. În primul rând e vorba de stabilirea unor reguli de joc identice între sectorul public și cel privat, adică suprimarea privilegiilor. Eventualele pierderi în atractivitatea angajării în sectorul public sunt compensate din plin de efectele creșterii mobilității forței de muncă între sectorul public și privat. În al doilea rând se recomandă separarea clară a finanțării prestațiilor sociale contributive și ale celor speciale. Respectiv, pensiile contributive urmează să fie plătite din contul contribuțiilor beneficiarilor și a veniturilor investiționale. Pe când pensiile speciale și alte prestații se achită din bugetul de stat.

Trecerea de la beneficii definite la contribuții definite

Riscurile și incertitudinile legate de creșterea economică și demografie, dar și efectele globalizării – mai cu seamă mobilitatea forței de muncă – favorizează transferul parțial al riscului sistemic de la stat sau oricare alt gestionar al programului de pensii către beneficiarul pensiei. În loc de o pensie garantată din timp în schimbul unei contribuții din salariu conform unui tarif reglementat se propune trecerea la construirea unui capital pentru pensionare de-a lungul carierei. De fapt, este o continuare a tendinței de micșorare a solidarității sistemelor de pensii și de intensificare a contributivității.

Chiar dacă la prima vedere, problematica este departe de actualitatea Republicii Moldova, avem un indiciu clar în ce parte trebuie să se miște reforma pensiilor. De la formule de stabilire a pensiei și garanții ale statului – înspre formarea activelor cumulate individuale pentru finanțarea pensionării. Individualizarea contribuțiilor este mult mai adaptată la fenomenul migrației forței de muncă, atât peste hotarele țării, cât și între sectorul public și cel privat. În esență activele sunt mult mai ușor de transferat decât beneficiile – deoarece sunt ușor de măsurat și de evaluat.

Tranziția de la beneficii la contribuții definite și transferul riscurilor financiare de la operatorii de sistem de pensii către beneficiari sunt subiecte înrudite cu discuția despre „pilonul II” în analiza politicilor de asigurare socială din Republica Moldova.

Gestiunea stimulentei fiscale a economiilor pentru pensii

Această categorie de politici se referă mai mult la sistemele de pensii private, și presupune crearea unui cadru fiscal pentru contribuirea, creșterea activelor și retragerea fondurilor din programele de pensii. Recomandările se concentrează mai mult pe latura echității stimulentei, de o manieră ca acestea să avantajeze mai mult asigurații cu venituri mai mici. Chiar dacă aceste politici nu au relație directă cu Moldova, aspectul echității, favorizării asiguraților cu venituri mai mici – merită abordat în cadrul reformei pensiilor.

Educația financiară a asiguraților

Vectorul tranziției spre sisteme de pensii diversificate, bazate pe construirea unui capital individual pentru finanțarea pensionării, sporește importanța și valoarea cunoștințelor

lor financiare ale beneficiarilor. Experții OECD menționează necesitatea disponibilității informațiilor clare și accesibile ca volum pe marginea sistemului de pensii, reformelor desfășurate și a planurilor de pensii. Aceste informații ar trebui să cuprindă costurile, beneficiile, indicatorii de performanță și riscurile aferente.

Crearea Pilonului II de pensii în Republica Moldova

Pilonul II de pensii este un element al „conceptului celor cinci piloni”, care reprezintă o baza instrumentară teoretică pentru elaborarea sistemelor moderne de pensii, concept pe larg utilizat de Banca Mondială. Holzman, Hinz și Dorfman definesc pilonul II ca un sistem de contribuții individuale (de regulă) cu caracter de asigurare (i), obligatorii (ii), gestionate de operatori privați (de regulă) (iii)⁴⁹. În viziunea lor, pilonul II asigură transferul de la operator către beneficiar a riscurilor financiare și de agenție, a costurilor de tranzacție și administrative, dar și a riscurilor de longevitate (cu excepția prevederii anuităților obligatorii).

Resursele OECD însă puntează că în multe țări dezvoltate contribuțiile obligatorii cu caracter de asigurare sunt gestionate de stat și întrunesc mai multe semne ale sistemelor de beneficii definite⁵⁰. În afară de aceasta, mai există și pilonul III, care se deosebește de pilonul II în principal prin a fi facultativ.

Cu certitudine, crearea pilonului II oferă un spațiu larg de manevră în gestiunea sistemului de asigurări sociale pentru stat, dar și mai multă libertate pentru asigurați. Însă Conceptul de reformă a sistemului de pensii nu menționează decât necesitatea lui, fără a descrie structura pilonului II, cadrul legal și cadrul instituțional necesar. Experții pe politici publice independenți la fel promovează necesitatea pilonului II, fără însă a desfășura mult pe design, obiective și constrângeri⁵¹. Adrian Lupușor recomandă introducerea pilonului II doar după fortificarea pilonului I și în limitele contribuției de 29% din salariul brut, pentru a nu mări presiunea pe venitul disponibil al salariaților⁵².

Putem concluziona, că pilonul II este pasul următor în reforma pensiilor, care poate avea multiple variante de design și multiple constrângeri și a cărei implementare în Moldova încă nu a fost supus unei analize aprofundate. Banca Mondială a definit șase obiective generice pentru pilonul II, care neapărat trebuie considerate și în contextul Republicii Moldova:

1. Caracterul adecvat – asigurarea unor venituri peste limita sărăciei pentru pensionari, fără însă a afecta critic venitul disponibil pe parcursul vieții.
2. Accesibilitate – în limita posibilităților cetățenilor și a societății, fără a compromite alte imperiative sociale sau economice și fără consecințe fiscale insuportabile.
3. Durabilitate – sistemul trebuie să fie atractiv financiar, și în același timp sustenabil financiar pe termen lung.
4. Echitate – sistemul trebuie să asigure o distribuție echitabilă între grupurile sociale.
5. Previzibilitate – pilonul II oferă beneficii stabilite la nivel de lege, protejate de discreția decidenților politici sau administratorilor de sistem(i); include prevederi privind indexarea contribuțiilor individuale pentru a le proteja de inflație (ii) și pe cât de posibil protejează asiguratul de riscul de longevitate..
6. Robustețe – sistemul trebuie să fie rezistent la crizele și șocurile externe, de natură demografică, economică sau politică.

Pilonul II face parte din prioritățile guvernantei în reforma sistemului de pensii, și el trebuie implementat numai după o elaborare minuțioasă și o discuție largă a concepției, cadrului legal și instituțional, cu aplicarea instrumentarului teoretic al Băncii Mondiale. Fără existența pilonului II, Republica Moldova nu-si poate alinia politicile de asigurare socială la bunele practici moderne.

49 Robert Holzman, Richard Paul Hinz and Mark Dorfman „Pension Systems And Reform Conceptual Framework”, World Bank Social Discussion Paper 0824, 2008 - <http://documents.worldbank.org/curated/en/716871468156888545/pdf/461750NWP0Box334081B-01PUBLIC105P00824.pdf>, pagina 6

50 Pensions at a Glance – Public Policies across OECD Countries, OECD 2005, https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/pension_glance-2005-3-en.pdf?expires=1559627636&id=id&accname=guest&checksum=F4389D94D129E8A7CC32B6FE59580554

51 Martin Hutsebaut „Reforma Sistemului de Pensii în Republica Moldova, Pricipalele aspecte și recomandări pentru îmbunătățire” – Friedrich Ebert Stiftung 2017 - http://fes-moldova.org/fileadmin/user_upload/Reforma_Sistemului_De_Pensii_Final1.pdf, pagina 12

52 Adrian Lupușor „Criza sistemului public de pensii și măsuri de intervenție” – Expert Grup, Chișinău 2015 - https://www.expert-grup.org/ro/biblioteca/item/download/1366_2e483e346fda8dd7444feb9ba83f796, pagina 25

Friedrich-Ebert-Stiftung (FES)

Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) este o fundație politică social-democrată germană scopurile căreia sunt promovarea principiilor și fundamentelor democrației, a păcii, înțelegerii și cooperării internaționale. FES își îndeplinește mandatul în spiritul democrației sociale, dedicându-se dezbaterii publice și găsirii, într-un mod transparent, de soluții social-democrate la problemele actuale și viitoare ale societății. Cu Republica Moldova, Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) și-a început colaborarea în anul 1994 prin intermediul Biroului Regional de la Kiev, iar din octombrie 2002, la Chișinău activează un birou permanent al Fundației.

ADRESA DE CONTACT:

Oficiu Republica Moldova,
Chișinău, bd. Bănulescu Bodoni 14/1, et.2, 2012,
Republica Moldova
Telefon: (373-22) 88 58 30
Fax: (373-22) 85 58 31
E-Mail: fes@fes-moldova.org
www.fes-moldova.org

WatchDog.md

reprezintă o comunitate a societății civile de tip think-tank din Republica Moldova. Comunitatea reunește experți în diverse domenii de importanță majoră, persoane cu experiență și calificare pentru a elabora, analiza sau evalua politici publice sectoriale în Republica Moldova. Obiectivele organizației sunt sporirea rolului societății civile în procesul de elaborare și aprobare a politicilor publice și informarea corectă și comprehensivă a publicului larg și instituțiilor interesate privind situația de fapt în Republica Moldova pe domenii importante: economie, finanțe publice, democrație, procese electorale, drepturile omului etc. Scopul nostru este de a contribui la formarea unui mediu favorabil dezvoltării democratice a Republicii Moldova.

ADRESA DE CONTACT:

str. Sciusev 68, or. Chisinau
Republica Moldova
MD2012
Email: contact@watchdog.md
www.watchdog.md

Opiniile exprimate aparțin autorilor.

Fundația-Friedrich-Ebert (FES) și WatchDog.md nu poartă răspundere pentru estimările și opiniile prezentate în cadrul acestei publicații. Orice utilizare a unor extrase ori opinii ale autorului acestui studiu trebuie să conțină referință la Friedrich- Ebert-Stiftung (FES) și WatchDog.md.